

Suvi Pekkonen, Saratuuli Tamminen

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy

Materiaalin kehittäminen terveydenhoitajan työn tueksi

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Saratuuli Tamminen ja Suvi Pekkonen Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy – Materiaalin kehittäminen terveydenhoitajan työn tueksi 30 sivua 4.5.2012
Tutkinto	Sairaanhoitaja (AMK)
Koulutusohjelma	Hoitotyön koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sairaanhoitaja
Ohjaaja(t)	Lehtori, Anne Nikula Lehtori, Liisa Rytönen-Kontturi
<p>Opinnäytetyö on osa laajempaa hanketta, jonka tarkoituksena on seksuaaliterveyden edistäminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa sekä ammatillisessa koulutuksessa 2008–2011. Opinnäytetyömme tavoitteena on alakouluikäisen lapsen seksuaaliterveyden edistäminen. Työmme tarkoituksena on laatia suunnitelma pelikorteista apuvälineeksi terveydenhoitajalle lapsen itsemääräämisen tukemiseen seksuaaliterveyskasvatuksessa. Pelikortteja voidaan käyttää terveydenhoitajan vastaanotolla yksilökeskusteluissa. Pelikortit soveltuvat käytettäväksi myös muille lasten kanssa työskenteleville ja niitä voidaan hyödyntää erilaisissa ryhmä- ja opetustilanteissa. Pelikorttien aihealueet ovat jaettu neljään eri kategoriaan, jotka pohjautuvat lapsen itsemääräämisen tukemiseen. Aihealueina korteissa ovat; oman kehon yksityisyys ja itsemäärääminen, seksuaalisen hyväksikäytön yritysten tekotavat, riskitilanteiden toimintaohjeet ja sosiaalisen median turvallinen käyttö.</p> <p>Vuosina 1998–1999 Suomessa tuli viranomaisten tietoon vuoden aikana 778 lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyä. Vuonna 2009 tehdyn tutkimuksen mukaan seksuaalisen hyväksikäytön uhreja on eniten 12–14-vuotiaiden joukossa. Varhain aloitettu itsemääräämisen tukeminen turvataitokasvatuksen keinoin on ennaltaehkäisevää seksuaaliterveyskasvatusta.</p> <p>Työn haasteena on ollut vähäinen aikaisempi tutkittu tieto alakouluikäisten lasten seksuaaliterveyskasvatuksesta ja itsemääräämisen tukemisesta. Seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen tunnistaminen ja kohtaaminen on edelleen puutteellista. Lapsen seksuaaliterveyskasvatusta ja lapsen itsemääräämistä olisi aiheiden tärkeyden takia tarpeellista tutkia lisää. Puutteellinen tutkimustieto alakouluikäisen lapsen itsemääräämisen kehittymisestä ja tukemisesta on hankaloittava tekijä suunnitellussa materiaalia tulevaisuudessa. Lisämateriaalin suunnitteleminen ja niiden pohjalta kehitettyjen materiaalien pilotointi alakouluissa antaisi mahdollisuuden tunnistaa parhaiten lapsen itsemääräämistä tukeva ja terveydenhoitajan työtä vahvistava apuväline.</p>	
Avainsanat	Lapsi, autonomia, seksuaaliterveyskasvatus, turvakasvatus, seksuaalisuus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalirikollisuus

Author(s) Title Number of Pages Date	Saratuuli Tamminen, Suvi Pekkonen Developing Supportive Material For School Nurses Concerning Sexual Child Abuse 30 pages 4 May 2012
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Nursing and Health Care
Specialisation option	Nursing
Instructor(s)	Senior Lecturer, Anne Nikula Senior Lecturer, Liisa Rytönen-Kontturi
<p>Our final project was a part of a Promotion of sexual health in primary school- and student health care and vocational schools in 2008-2011 -project. The goal of our final project was to advance the sexual health of lower primary school aged children. Our final project is a plan of game cards to help school nurses support children's autonomy in lower primary schools. These game cards can be used in private guidance as well as in group situations. The game cards can also be used by other professionals working with children. The game cards are divided into four categories which are based on supporting the child's autonomy. The categories are autonomy and privacy of one's body, methods used to attempt sexual child abuse, how to act in threatening situations, and safe use of the social media. The contents and the appearances of the cards were designed to match the mental development of primary school-aged child.</p> <p>There were 778 suspects of sexual child abuse in Finland in years 1998-1999. A study made in 2009 suggests that most victims fall in the range of 12-14 year-olds. Supporting the children's autonomy by the means of safety education is preventive sexual health education.</p> <p>The challenge in our work has definitely been the lack of previous research in sexual health education and supporting autonomy of children in this age group.</p> <p>Recognizing and encountering a sexually molested child still lacks means and knowledge from health care workers. It would be necessary to research the supporting children's autonomy and children's sexual health, due to the importance of these topics. The lack of research in this area is a preventive factor when planning material in the future. Planning the material and executing the plans would give an opportunity to recognize the best tools to help support the children's autonomy and the work of school nurses in sexual health education.</p>	
Keywords	Child, autonomy, sexual health education, safety education, sexuality, sexual child abuse, sexual criminality

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	2
3	Seksuaalinen itsemäärääminen	3
4	Seksuaalisuus	3
4.1	Lapsen seksuaalinen kehitys ja itsenäistyminen	4
4.2	Seksuaaliterveyskasvatus	6
4.3	Seksuaaliterveyskasvatuksen toteutuminen alakouluissa	7
5	Seksuaalirikollisuus Suomessa	8
5.1	Seksuaalirikollisuus internetissä	9
5.2	”Grooming” internetissä	12
6	Seksuaalinen hyväksikäyttö	14
6.1	Seksuaalisen hyväksikäytön yritykset	16
6.2	Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkkejä	17
6.3	Seksuaalisen hyväksikäytön seuraukset	19
6.4	Toimintaohjeita hyväksikäytön ehkäisemiseksi	20
6.5	Seksuaalisuus mediassa	21
7	Suunnitelma pelikorttien kehittämisestä terveydenhoitajan työn tueksi	22
8	Pelikortit	23
9	Pohdinta	26
10	Lähteet	29

1 Johdanto

Mieti millaisen mallin naisen pärjävyydestä kertoo satu prinsessa Ruususesta. Siinä neito, joka on liian aktiivinen, koska haluaa tehdä työtä, joutuu rangaistukseksi nukkumaan avuttomana sata vuotta. Vasta nuoren miehen suudelma (eli alistuminen seksuaaliseen tekoon, jonka aikaa, paikkaa, tapaa tai kohdetta ei itse saanut valita) pelastaa hänet. Eikö myös satu Hannusta ja Kertusta opeta lapselle, että vanhemmat vihaavat lapsiaan ja hylkäävät metsään? Muut aikuiset ovat vaarallisia ihmisyyttä, eikä lapsilla ole muuta turvaa kuin toisensa. Tai vanha kunnan Jöröjukka, jolta aikuiset napsivat muun muassa sormia irti, ellei tämä tottele. Millaisen kuvan ne antavat lapsen kehon arvokkuudesta ja aikuisen sitoutumisesta suojaamaan sitä, saati oikeudesta koskemattomuuteen, johon on lain tuki? Satu on satua, sen päätteeksi kannattaa kertoa, miten asia ovat todellisuudessa. (Cacciatore 2007: 156–157.)

Opinnäytetyömme on osa Seksuaaliterveyden edistäminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa ja ammatillisessa koulutuksessa 2009–2011- hanketta, jonka tarkoituksena on kehittää nuorten seksuaaliterveyden osaamista ja työmenetelmiä kunnassa. Hankkeen lähtökohtana on seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2007–2011. Opinnäytetyönämme on alakouluikäisen lapsen itsemääräämisen tukeminen ja materiaalin suunnittelu terveydenhoitajalle. Olemme rajanneet opinnäytetyömme lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn ja sitä kautta tapahtuvaan lapsen itsemääräämisen tukemiseen. Työmme kohdentuu alakouluikäisille lapsille annettavaan seksuaalineuvontaan ja turvataitokasvatukseen.

Työssä käsittelemme lapsen seksuaalista kehitystä ja sen vaikutusta itsetunnon kehittymiseen. Käsittelemme seksuaalirikollisuutta Suomessa, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja perehdymme seksuaalisen hyväksikäytön yrityksiin suurempana kokonaisuutena. Näiden aiheiden pohjalta tuotamme suunnitelman pelikorteista, jotka sisältävät ohjeita lapsen seksuaalisen hyväksikäytön riskitilanteisiin sekä oman kehon yksityisyyteen. Pelikortit toimivat terveydenhoitajan työn tukena seksuaalisen hyväksikäytön sekä oman kehon yksityisyyden puheeksi ottamisessa. Kortteja hyödyntämällä terveydenhoitaja voi antaa ohjeita lapsille uhkaavien tilanteiden varalle.

Opinnäytetyömme teoriasisältö helpottaa tiedon lisäämisen kautta terveydenhoitajia havaitsemaan hyväksikäytön tyypillisiä psyykkisiä sekä fyysisiä oireita. Terveydenhoitaja on kouluyhteisössä luonnollisin väylä lasten ja seksuaaliterveyden

edistämisen välillä ja hyvän seksuaaliterveyden tukemisessa. Varhainen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistaminen antaa terveydenhuollon ammattilaisille mahdollisuuden puuttua hyväksikäyttöön jo aikaisessa vaiheessa.

Opinnäytetyömme keskeisiä käsitteitä ovat lapsi, autonomia, seksuaaliterveyskasvatus, turvakasvatus, seksuaalisuus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalirikollisuus.

2 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tavoitteena on tukea terveydenhoitajan osaamista lasten seksuaaliterveyden edistämässä. Tarkoituksena on tuottaa suunnitelma pelikorteista terveydenhoitajalle lapsen itsemääräämisen tukemiseen seksuaaliterveyskasvatuksessa. Pääpainona työssämme on lapsen itsemääräämisen tukeminen ja vahvistaminen suunnittelemiemme pelikorttien avulla.

Pelikorttien avulla terveydenhoitaja voi ottaa puheeksi seksuaalisen hyväksikäytön riskitilanteet ja ohjata lapsia toimimaan uhkaavissa tilanteissa turvallisesti. Työmme teoriasisältö auttaa terveydenhoitajaa havaitsemaan mahdolliset seksuaalisen hyväksikäytön oireet, hyväksikäytön sekä ennaltaehkäisemään hyväksikäytön jatkuvuuden mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tiedon lisääminen vahvistaa terveydenhoitajan kykyä tunnistaa ja kohdata lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Lapsen autonomian ja itsemääräämisen tukeminen turvataitokasvatuksen avulla alakoulusta lähtien antaa lapselle valmiuksia tietoon ja taitoon perustuen suojautua seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja seksuaalisen hyväksikäytön yrityksiltä ennaltaehkäisevästi. Työmme vaikuttaa näin hyvän seksuaaliterveyden edistämiseen.

3 Seksuaalinen itsemäärääminen

Seksuaalisella itsemääräämisellä tarkoitamme yksilön oikeutta seksuaaliseen loukkaamattomuuteen ja oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen. Tämä oikeus sisältää mahdollisuuden tehdä itsenäisiä päätöksiä omasta seksuaalielämästä oman henkilökohtaisen ja sosiaalisen etiikan mukaisesti. Siihen sisältyy myös oman kehomme hallinta ja nautinto vapaana kaikesta väkivallasta (Seksuaalioikeuksien julistus 1999.) Lapsen itsemääräämisellä tarkoitamme lapsen oikeutta oman kehonsa koskemattomuuteen sekä kaikkien niiden tekojen estämiseen, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista yksityisyyttä tai vahingoittavat lapsen seksuaalista kehitystä.

Lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä sekä hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia (13. artikla). Lisäksi (19.artikla) artiklassa todetaan, että sopimusvaltioilla on velvollisuus ryhtyä koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta muun muassa seksuaaliselta hyväksikäytöltä (YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 1989.)

Seksuaalioikeudet pohjautuvat YK:n ihmisoikeuksiin, joiden perustana ovat muun muassa vapaus, tasa-arvo, yksityisyys ja itsemääräämisoikeus. Kansainvälinen perhesuunnittelujärjestö IPPF on laatinut YK:n ihmisoikeuksien pohjalta seksuaalioikeuksien julistuksen.

Väestöliiton asiantuntijat ovat muokanneet näistä seksuaalioikeuksista suomalaisia nuoria koskevat seksuaalioikeudet. Näissä oikeuksissa kerrotaan tarkemmin oikeudesta elämään, seksuaalisuudesta nauttimisesta, oikeudesta saada tietoa seksuaalisuudesta, oikeudesta tulla suojelluksi sekä suojella itseään, oikeudesta seksuaaliterveydenhuoltoon sekä oikeudesta osallistua nuorten seksuaaliterveyden palvelujen suunnitteluun.

4 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus mielletään yleensä kehoon ja kosketukseen liittyväksi, jolloin se sekoitetaan monesti seksiin. Seksuaalisuus on osa identiteettiämme ja sen kehittyminen jatkuu aina kohdusta kuolemaan saakka fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen osana. WHO on määrittänyt seksuaalisuuden seuraavasti:

Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoli roolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet, ja lisääntymisen (WHO ym. 2010:16).

Lapsen seksuaalisuudesta puhuttaessa ei tarkoiteta mitään erotiikkaan tai seksiin liittyvää, vaan enemmän ihmettelyä ja kummastelua itseään kohtaan. Viitataan uteliaisuuteen, uuden oppimiseen ja oman kehon tutustumiseen. Tarkoitetaan läheisyyden opettelua, turvaa ja huolenpitoa, sekä lohdun ja mielihyvän kokemuksia. (Apter – Väisälä – Kaimola 2007: 205.)

4.1 Lapsen seksuaalinen kehitys ja itsenäistyminen

Turvallisuuden tunne ympäristöön kehittyy jo varhain lapsuudessa ja lapsi oppii tunnistamaan läheisyyden ja nautinnon tunteet hyväksi tai pahoiksi. Kosketuksen, turvallisuuden ja läheisyyden kautta lapsi oppii tuntemaan ja koskemaan kehoansa. Varhainen vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä luo pohjan aikuisuuden turvalliseen seksuaaliseen vuorovaikutukseen (Kontula - Lottes 2000: 254.)

Seksuaalinen herääminen luo pohjaa itsenäistymiselle. Lapset ovat kiinnostuneita seksuaalisuuden toteuttamistavoista alaluokista lähtien. Tietoisuus oman kehon yksilöllisyydestä ja eroavaisuuksista muihin verrattuna herää. Lapsi tarvitsee tukea ymmärtääkseen oman kehon muutoksia ja seksuaalisuuden tuomia erilaisia tuntemuksia (Cacciatore 2007: 158–160.)

Kouluiässä lasta kiinnostavat alastomuus ja vastakkaisen sukupuolen keho ja sukupuolten erot, lapsi altistuu epäasialliselle ja väärälle tiedolle. Alakouluikäinen lapsi opettelee toimimaan ryhmässä ja tekemään yhteistyötä muiden kanssa. Opetellaan toimimaan yhteisten sääntöjen mukaisesti. Lapset keskustelevat keskenään myös

sukupuolisidonnaisista malleista, oikeuksista ja velvollisuuksista ja päättelevät, miten heidän tulee roolissaan toimia nyt ja tulevaisuudessa (Kontula - Lottes 2000: 254.)

Lapsen kehityksen edetessä myös sosiaalinen ympäristö kasvaa nopeasti. Lapsi alkaa korostaa omaa sukupuoltaan erityisesti pukeutumisellaan ja käytöksellään. Jos lapsi koulussa tulee tovereidensa hyväksymäksi ja pääsee olemaan osa yhteistä joukkiota, hänen on helppo kehittyä itseensä luottavaksi ja oma-aloitteiseksi muissakin ihmissuhteissa. Tässä vaiheessa lapselle voidaan opettaa, miten seksuaalisuus voi johtaa toimintaan, mutta sen on aina oltava omaehtoista (Apter – Väisälä – Kaimola 2007: 428.)

Nuoret ovat kiinnostuneita normaalin kehityksen kaaresta ja miesten ja naisten eroista. Murrosiästä kerrotaan selkeästi biologisesta näkökulmasta, sillä tarve tiedolle on ajankohtainen. Tuetaan lasta vahvistamaan minäkuvaa ja itsetuntoa (Apter – Väisälä – Kaimola 2007: 428.) Huomioidaan myös nuorten heräävät seksuaalisuuden muutoksiin liittyvät tuntemukset.

Murrosikäinen lapsi on haavoittuvainen ja altis sekä psyykkisille että sosiaalisille riskeille, kuten liian varhaisille seksisuhteille. Lapset ovat tässä kehitysvaiheessa suuren tiedon ja tuen tarpeessa. Lapsella on tarve keskustella seksuaalisuuteen ja seksiin liittyvistä asioista aikuisen kanssa. Katri Lampainen on tutkinut 2011 valmistuneessa pro gradu- tutkielmassaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön valmisteluprosessia ”groomingia” internetissä. Tutkimus toteutettiin verkkokyselynä 36:lle hyväksikäyttöririkoksia tutkineille poliisiviranomaisille. Lampainen (2011:41) viittaa tutkimuksessaan Mannerheimin lastensuojeluliiton vuosiraporttiin 2009, jossa todetaan, että tukipuheluiden kolmanneksi yleisimmiksi puheenaiheiksi 8-10-vuotiailla nousivat seksiaiheiset kysymykset. Koska lapsi tarvitsee hyväksyntää omalle muuttuvalle keholle ja seksuaalisuuden heräämiselle, ovat he siten myös alttiimpia seksuaaliselle hyväksikäytölle.

Vaikeneminen on murrosikäisille hyvin ominainen tapa ottaa etäisyyttä ja korostaa itsenäisyyttä. Mitä enemmän nuorille on tietoa seksuaalisuuden monimuotoisuudesta ja fyysisen kehityksen muutoksista, sitä valmiimpi hän on kohtaamaan omat kehityksensä

vaiheet, tunteet tai oman erilaisuutensa. Lapsen ottaessa etäisyyttä lähiaikuisiinsa tarvitaan perheen ulkopuolisten aikuisten tukea ja suojelua (Cacciatore 2007: 94–95.)

4.2 Seksuaaliterveyskasvatus

Seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Hyvä seksuaaliterveys edellyttää positiivista ja kunnioittavaa asennetta seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin suhteisiin sekä mahdollisuutta nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin ilman pakottamista, syrjintää ja väkivaltaa (WHO ym. 2010: 17.)

WHO on luonut asiakirjan Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (2010), joka toimii suuntaviivana seksuaaliterveyskasvatukselle. Asiakirjassa esitetään, mitä seksuaalikasvatuksen aiheita on käsiteltävä kussakin lapsen kehitysvaiheessa. Seksuaalikasvatuksen standardeissa on ikäryhmäkohtaisesti selitetty, mitä seksuaalisuuden asioita lapselle on kerrottava, mitä taitoja lapselle on opetettava sekä miten lasta on autettava oman seksuaalisen kehityksen aikana. Asiakirjan tarkoituksena on edistää kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta Euroopassa (Maailma terveysjärjestö WHO, Euroopan aluetoimisto ja Federal Centre for Health Education (BZgA), seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010.)

Hyvä seksuaaliterveys sisältää mahdollisuuden nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin vapaana pakottamisesta, riistosta ja väkivallasta. Jotta voidaan saavuttaa ja ylläpitää hyvää seksuaaliterveyttä, tulee antaa ymmärrettävää, oikeassa kehitysvaiheessa, oikein kohdennettua tietoa eli seksuaaliterveyskasvatusta. Seksuaaliterveyskasvatus sisältää myös seksuaalisen kehityksen suojaamisen (Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma 2006.) Seksuaalisuudesta muodostuu elämän voimavara kun kasvatusympäristö on sellainen, jossa seksuaalisuudesta, elämän nautinnollisuudesta ja läheisyydestä voidaan avoimesti puhua ja jossa seksuaalisuus on luonteva osa elämää ja kasvua (Kontula - Lottes 2000:254). Sen mukaan miten lapsi kehittyy seksuaaliterveyden eri alueilla, muovautuu hänen myöhempi seksuaaliterveytensä.

Seksuaaliterveyskasvatus on ikään nähden sopiva ja kulttuurisesti merkityksellinen tapa kertoa seksistä ja suhteista esittämällä tieteellisesti paikkaansa pitävää, realistista ja ei-

tuomitsevaa tietoa. Seksuaalikasvatus tarjoaa mahdollisuuden tarkastella omia arvoja ja asenteita ja kehittää seksuaalisuuden eri näkökohtiin liittyviä päätöksenteko-, viestintä- ja riskientorjuntataitoja (WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010.)

“Kunnan on järjestettävä kouluterveydenhuollon palvelut alueella sijaitsevien perusopetusta antavien oppilaitosten oppilaille” (Terveydenhuoltolaki 326/2010 § 16). Koulussa järjestettävät vanhempainillat antavat terveydenhoitajalle ja opettajille tilaisuuden antaa tietoa vanhemmille, mitä seksuaalisuuteen liittyviä asioita koulussa käydään läpi. Vanhemmille olisi tärkeää näyttää, millaista materiaalia koulun opetuksessa käytetään (Nykänen 1996: 12-14.) Tarkoituksena on saada koulussa aloitettu seksuaaliterveyskasvatus jatkumaan myös kotona.

4.3 Seksuaaliterveyskasvatuksen toteutuminen alakouluissa

Seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen tunnistamisessa on edelleen puutteita, eikä taitoja kohtaamiseen ja hoitamiseen ole riittävästi. Etenkin alle 16-vuotiaiden seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneiden lasten kohtaaminen ja jatkohoitoon ohjaaminen on osoittautunut ongelmalliseksi (Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma 2006:39.) Väkivalta- ja hyväksikäyttö epäilyissä lasten kanssa työskentelevien mielestä vaikeinta on epäilyn vahvistaminen. Liika varovaisuus, omien päätelmien epävarmuus, pelko väärin ilmoitusten tekemisistä ja tietotaidon puute koettiin erityisiksi ongelmakohtiksi.

Seksuaaliterveys kuuluu kaikkien hoitotyön ammattien osaamisalueisiin. Tällä hetkellä seksuaaliterveyskasvatus alakoulussa kuuluu ympäristö- ja luonnontietoaineen alaisuuteen eikä terveydenhoitajalla ole tässä virallista osuutta. Seksuaaliterveyskasvatuksen toteutuminen on hyvin koulu- ja opettajakohtaista (Sjöblom 2012.) Terveydenhoitaja arvioi tilannekohtaisesti miten ottaa puheeksi lasten kanssa seksuaalisen hyväksikäytön, oma persoona ja koulutus toimivat työvälineinä.

Aiempaa materiaalia lapsen seksuaalisen itsemääräämisen tukemiseen ei ole käytössä (Sjöblom 2012.) Asian puheeksi ottaminen tulee ottaa osaksi terveydenhoitajan

tarkastuksia, sillä hyväksikäytöstä puhuminen alentaa lapsen kynnystä ottaa asia esiin tarvittaessa. Tutkimusten mukaan on tavallista, ettei lapsi tahdo puhua asiasta, vaikka hyväksikäyttö olisi jo aikuisten tiedossa (Taskinen 2003:50).

5 Seksuaalirikollisuus Suomessa

Suomessa seksuaalinen riisto ja väkivalta ovat arkipäiväistä todellisuutta. Heiskasen ja Piispan (1997) tekemän tutkimuksen mukaan 17 % naisista on alle 18-vuotiaana kokenut jonkinasteista seksuaalista väkivaltaa. Tutkija Päivi Honkatukian mukaan 41 prosenttia 15-vuotiaista tytöistä on kokenut seksuaalista ahdistelua. 2,9 % raiskattu, 1,5 % seksuaalisesti hyväksikäytetty ja 8 prosentilla on inestikokemuksia. Vuosina 1998–1999 tuli viranomaisten tietoon vuoden aikana 778 lapsen hyväksikäytön epäilyä (Stakes 2000) (Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma 2006:38–39.) Poliisin tietoon on tullut tilastokeskuksen mukaan 1106 lapsen seksuaalista hyväksikäyttötapausta vuonna 2010 (Lampainen 2011: 20).

Lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen lukumäärä on 2000-luvun aikana voimakkaasti kasvanut. Tilastoitujen rikosten kasvu ei kuitenkaan merkitse sitä, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ilmiönä olisi lisääntynyt, vaan tulokset viittaavat pikemminkin siihen, että vakava lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on hiukan vähentynyt. Tapausmäärien muutoksen taustalla on viranomaisten kontrollin tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvaminen. Tapauksista ilmoitetaan herkemmin viranomaisille (Hinkkanen 2009: 12.)

Lampaisen (2011) mukaan Pelastakaa Lapset Ry:n Lapsen Ääni – kyselystä kävi ilmi, että erityisesti tytöt ovat kohdanneet netissä häirintää tai ahdistelua vanhempien ihmisten taholta. Alle 15-vuotiaista joka viides on joutunut tällaisen häirinnän kohteeksi. Salmen (2008), johon Lampinen tutkimuksessaan viittaa 6. ja 9. luokkalaisille suunnatun Lapsiuhritutkimuksen tulosten mukaan reilu 20% 9.luokkalaisista ja 8% 6.luokkalaisista tytöistä ilmoitti tuntemattoman henkilön

pyytäneet lähettämään itsestään seksikkäitä kuvia internetin kautta tai oli ehdottanut seksiä. 6.luokkalaisista pojista 3% oli kokenut saman (Lampainen 2011: 16.) Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja oikeusministeriön yhteisen, vuonna 2009 tehdyn tutkimuksen mukaan seksuaalisen hyväksikäytön uhreja on eniten 12–15-vuotiaiden lasten joukossa (Hinkkanen 2009: 26).

5.1 Seksuaalirikollisuus internetissä

Lampaisen (2011) tekemä kyselylomaketutkimus kohdennettiin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapauksia tutkineille poliisiviranomaisille. Tutkimuksen mukaan internetin kautta tai avustuksella toteutettuja lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia tuli poliisin tietoon viimeisen kolmen vuoden aikana keskimäärin 2,3 tapausta. Seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi internetissä joutuneet lapset ovat vastaajien mukaan yleisimmin olleet iältään 13-15-vuotiaita, harvemmin 11-12- vuotiaita. Aktiivinen internetin käyttö ja uteliaisuus seksiasioita kohtaan selittävät 13-15-vuotiaiden nousemisen yleisimmäksi uhriutuvaksi lapsiryhmäksi. Merkitykseltään suurimmiksi yhteydenpidon välineiksi vastaajat nostivat yksityiset pikaviestimet, julkiset chat-palvelut, matkapuhelimet ja webkameran. Useimmissa tapauksissa nuorten keskuudessa suosittu IRC-Galleria ja facebook ovat olleet ensikontaktin oton alustoina. Useassa hyväksikäyttötapauksessa internetissä seksuaalinen hyväksikäyttö tapahtuu esimerkiksi seksuaalissävyytteisten valokuvien lähettämisenä tai web-kamera yhteyden välityksellä. Tyypillisimmin lasta lähestytään internetissä kommentoimalla lapsen kuvaa, kehumalla tai imartelemalla lasta sekä tarjoamalla ymmärrystä ja kaveruutta. Kontaktia voidaan ottaa myös lähestymällä lasta yhteisen mielenkiinnon kohteen suhteen (Lampainen 2011: 69-75.)

Vahvimaksi syyksi lapsen pysymiselle vuorovaikutussuhteessa tekijän kanssa nousivat lapsen emotionaaliset tarpeet eli kokemus tekijän lapseen kohdistamasta välittämisestä, ymmärryksestä ja kiinnostuksesta. Seuraava vastausrintama keskittyi tilanteen jännittävyyteen, aineelliseen hyötyyn eli lahjontaan sekä uteliaisuuteen. Usein hyväksikäyttäjät käyttävät samaa puhe-/kirjoitustyyliä kuin lapset ja lähestyvät lasta harrastuksen tai mielenkiinnon kohteen suhteen (Lampainen 2011: 49; 77.) Hyväksikäyttäjän tarkoituksena on tehdä teoillaan, olemuksellaan tai pyrkimyksillään

itsensä uhrilleen kiinnostavaksi niin, että uhri alkaa vähitellen tuntea suhteessa jotain tuttua ja yhteistä.

Vaikka lapsi ei alun perin olisi ollut kiinnostunut yhteydenpidosta tekijään, voi tekijän intensiivinen huomion tarjoaminen saada lapsen myöntäväiseksi. Lapsen yksittäisetkin kommentit voivat tahtomatta paljastaa lapsesta jotakin uutta, joka voi antaa tekijälle perustelun seuraavalle yhteydenotolle. Toisinaan lapsi innostuu uudesta tuttavuudesta jo ensimmäisten yhteydenottojen aikana (Lampainen 2011: 79-82.)

On hyvin yleistä, että tekijä pyrkii salaamaan lapselta todellisen ikänsä. Suhteen muuttuessa hyväksikäyttäväksi, lapsi pääsee yleisimmin selville tekijän iästä. Kiristämällä esimerkiksi lapsen aiemmin lähettämällä intiimeillä kuvilla hyväksikäyttö voi tapahtua ja jatkua tekijän iän paljastumisen jälkeenkin. Silloin kun lapsi on jo ehtinyt kiintyä tekijään, voi lapsesta tuntua mahdottomalta päästää irti vaikka todellinen ikäero selviäisikin (Lampainen 2011: 79-82.)

Seksin mukaan liittäminen vuorovaikutustilanteisiin tapahtuu vähitellen, tekijän sisällyttäen ne osaksi normaalia keskustelua. Tässä vaiheessa vuorovaikutussuhdetta O'Connellin (2003) mukaan, johon Lampainen (2011) tutkimuksessaan viittaa, tekijän ja lapsen välillä on vahva keskinäinen luottamus ja voimakas intensiivinen luonne. Seksuaaliset vihjaukset ja ehdotukset muuttavat keskustelun suuntaa niin, ettei lapsi tiedä miten hänen tulisi olla ja toimia. Hämmentyneen lapsen kynnys toimia kuten tekijä ehdottaa, on matala.

Lapselle tekijän puolelta seksikeskeinen suhde on merkinnyt ennen kaikkea hyväksynnän ja ymmärryksen saavuttamista, ja kaikkein vähiten mitään seksiin liittyvää, mutta kuitenkin niin, että suhde on tuntunut lapsesta samanvertaiselta. Kaiken kaikkiaan kyse on epäreilusta vaihtokaupasta: lapsi lunastaa kelpoutensa ja oman hyväksyttävyytensä seksiä vastaan. Perverssi vaihtosuhde ja näennäinen tasatilanne voi jatkuessaan johtaa tilanteeseen, jossa lapsi kokee suhteen olevan jotenkin "reilu" tai "tasapainossa" (Lampainen 2011: 94.)

Poliisiviranomaiset näkevät lapsen yleensä olevan suostuvainen tekijän ehdotuksiin. Kahden yleisimmän vastauksen mukaan lapsi perustelee vapaaehtoisuuttaan halulla vastata ja mukautua tekijän toiveisiin. Tekijä voi ilmaista lapselle seksin liittyvän oleellisena osana rakkauteen, jota lapselle tarjoaa ja lapsi voi kokea vääräksi jos jättää

täyttämättä tekijän toiveen. Useimmiten lapsi on perustellut vapaaehtoisuuttaan tekijän osoittamaan välittämiseen ja rakkauteen, haluna olla tekijälle mieliksi tai sillä, ettei ollut kehdannut sanoa ei. Tekijän lapsen kohdistamat psykologiset ja fyysiset voimakeinot vaikuttavat selkeimmin lapsen myöntyvyyteen. Fyysinen voimankäyttö on huomattavasti harvinaisempaa, esimerkiksi internetissä hyväksikäyttö toteutuu ilman väkivaltaa (Lampainen 2011: 85-87.).

Psykologinen vallankäyttö ja manipulointi tapahtuvat seuraavien eri muotojen kautta: rakkauteen ja välittämiseen kiedottuna, murrosikäisen epävarmuuteen itseensä tai hyväksynnän kaipuuseen vastaten, murrosikäisen seksuaalisen kiinnostuksen heräämistä hyödyntäen ja epäsuorasti tai suorasti painostaen. Rikostutkintoihin yleisimmin on johtanut rakkauteen ja välittämiseen sisällytetty hyväksikäyttö ja se nousee myös yleisimmäksi muodoksi internetin kautta toteutuvassa hyväksikäytön valmisteluprosessissa Tekijän tavoitteellisuuden suhteen murrosikäisen seksuaalisuuden herääminen ja kiinnostus, voi olla suureksi eduksi. Lapsen uteliaisuus ja uuden asian jännittävyys ja kiehtovuus voi johtaa lapsen yhteistyöinnokkuuteen tekijän johdattamana (Lampainen 2011: 88-89.)

Moni viranomainen näkee lapsen olevan usein emotionaalisesti kiintynyt tekijään, kuitenkin yleensä aina lapset eivät yksiselitteisesti ole emotionaalisessa kiintymys- tai riippuvuussuhteessa tekijään. Omaan itseen kohdistuvalla hyväksynnän tarpeella ja uteliaisuudella voi olla vahvakin merkitys lapsen suopeuteen tekijää kohtaan. Lapset, jotka ovat kokeneet tekijän ainoaksi merkitykselliseksi tai tärkeäksi henkilöksi elämässään voivat olla seksuaalisen hyväksikäytön tyyppilliseksi mielletty riskiryhmä, yksinäisiä, kaltoin kohdeltuja, alistettuja epävarmoja, rakkautta ja huomiota vaille jääneitä lapsia (Lampainen 2011: 90-92.)

Valtaosa Lampaisen tutkimukseen vastanneista viranomaisista katsoo tekijän halunneen tavata lapsen reaali maailmassa. Tekijä esittää yleensä ehdotuksen kasvokkain keskustelusta, jostakin seksiin liittyvästä asiasta tai lupauksella tarjota lapselle jotain, mitä hän haluaa. Tyyppillisimmin tekijä haluaa tavata lapsen julkisella paikalla, kuten kahvilassa tai rautatieasemalla tai autossa. Edellä mainittujen paikkojen

valikoituminen voi palvella huomaamattomuuden tarkoitusta, auton yksityisyyteen ja ihmisvilinään on helppo hävitä (Lampainen 2011: 98-99.)

5.2 "Grooming" internetissä

"Grooming" käsitteenä tarkoittaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön valmistelun prosessia, joka sisällyttää kaikki ne teot, sanat ja eleet joita hyväksikäyttöön pyrkivä kohdistaa lapseen, saadakseen taivuteltua ja suostuteltua lapsen hyväksikäyttösuhteeseen" (Lampainen 2011: 10).

Internet mahdollistaa lapsesta seksuaalisessa mielessä kiinnostuneille mahdollisuuden lähestyä lasta vaivattomasti. Käytännössä ainoa rajoittava tekijä netissä tapahtuvassa groomingissa on, vastaako lapsi yhteydenottoon (Lampainen 2011: 52.) Grooming voi johtaa fyysiseen kontaktiin lapsen kanssa, mutta jo internetissä lapselta huijatut kuvat tai videopätkät itsestään voidaan lukea hyväksikäytöksi (Lampainen 2011: 10.)

Rachel O'Connell (2003: 4-7) on esittänyt kuusivaiheisen typologian prosessista "grooming" internetissä. O'Connell esittää, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ilmiöön voidaan tarttua hyväksikäyttöön pyrkivän tarkoituksellisuuden ja tavoitteellisuuden tähden. Tekijän yhden lapsen kohdalla toiminutta kaavaa toistetaan seuraavan lapsen kohdalla. Tässä kuusivaiheisessa tyypittelyssä O'Connell esittää hyväksikäyttöprosessin etenemisen vaiheet, jotka ovat: 1. uhrien valinta, 2. tuttavuuden tekeminen, 3. ystävyys- ja ihmissuhteen luominen, 4. riskien arviointi ja kartoitus, 5. yksinoikeuden luominen ja 6. seksin mukaan liittäminen.

1 Uhrien valinta

Hyväksikäyttöön pyrkivä hyödyntää sitä tietoa, mitä lapsesta on mahdollista saada. Perusteena O'Connellin mukaan voivat olla lapsen tietty ikä ja maantieteellinen sijainti. Ulkoisia ominaisuuksia voidaan arvottaa lapsen liittämistä ja lähettämistä valokuvista. Lapsista uhreiksi valikoituvat ne, jotka ovat otettuja saamastaan huomiosta ja ne, joiden suhtautuminen vieraan yhteydenottoon on luottavaista

2 Tuttavuuden tekeminen

Hyväksikäyttäjän ensimmäinen yhteydenotto lapseen on usein lapsen tietoja vastaavaa, eli keskustelun aloitus liittyy usein lapsen esittämiin mielenkiinnon kohteisiin. On tyypillistä, että jo pian tutustumisvaiheessa tekijä pyytää lasta lähettämään itsestään kuvan varmistuakseen siitä, että kyseessä todella on lapsi ja että lapsi vastaa tekijän mieltymyksiä. Tekijä myös arvioi tutustumisvaiheessa mahdollisuuksiaan saada lapsi seksuaalisiin tekoihin.

3 Ystävyys- ja ihmissuhteen luominen

Tekijä pyrkii usein tuttavuus- ja kaveruussuhteesta vähitellen kohti syvempää ystävyyttä sitouttaen lapsen suhteeseen. Tekijä luo itsestään mielikuvan ihmisestä, johon lapsi voi luottaa ja jolle lapsi voi uskoutua.

4 Riskien arviointi ja kartoitus

Tekijä pyrkii kartoittamaan kiinnijäämisen riskiä selvittämällä muun muassa missä lapsi tietokonettaan käyttää tai ketä lapsen perheeseen kuuluu. Tekijä huolehtii, ettei suhde tule muiden tietoon.

5 Yksinoikeuden luominen

Tarjoamalla täyttä ymmärrystä ja omistautumista lapselle, tekijä voimistaa molemminpuolista kiintymyksen tunnetta ja lapsi kokee olevansa samankaltaista kiintymystä velkaa tekijälle. Tekijä voi olla useammin tai kerrallaan pidemmän ajan yhteyksissä lapseen ja vie näin aikaa lapsen muilta ihmissuhteilta. Aikuinen voi hyödyntää iän ja kokemuksen ylivaltaa suhteessa lapseen ja tuoda luontevasti seksiasiat mukaan vuorovaikutustilanteisiin.

6 Seksin mukaan liittäminen

Seksin mukaan liittäminen vuorovaikutustilanteisiin tapahtuu vähitellen, sisällyttäen ne osaksi normaalia keskustelua. Tässä vaiheessa vuorovaikutussuhdetta O'Connellin (2003) mukaan tekijän ja lapsen välillä on vahva keskinäinen luottamus ja voimakas intensiivinen luonne. Seksuaaliset vihjaukset ja ehdotukset muuttavat keskustelun suuntaa niin, ettei lapsi tiedä miten hänen tulisi olla ja toimia. Hämmentyneen lapsen kynnys toimia niin kuin tekijä ehdottaa on matala. Internetin kautta sovitaan myös mahdollinen tapaaminen kasvokkain, jolloin hyväksikäyttö tapahtuu fyysisenä kontaktina reaali maailmassa. (O'Connell 2003: 4-7.)

6 Seksuaalinen hyväksikäyttö

”Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on hänen altistamisensa ikään kuulumattomalle seksuaalisuudelle, jota hän ei ymmärrä ja johon hän ei voi antaa suostumustaan”
(Duodecim 2004: 103.)

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä puhuttaessa lapsena pidetään Suomen rikoslaisissa alle 16-vuotiasta henkilöä. Joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, on tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Joka ehdottaa tapaamista tai muuta kanssakäymistä lapsen kanssa siten, että ehdotuksen sisällöstä tai olosuhteista muuten ilmenee tekijän tarkoituksena valmistaa kuvia tai kuvatallenteita, joissa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti esitetään lasta, on tuomittava lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin (Finlex 2011/540; 1998/563). Lapsi joutuu tilanteeseen, johon hän ei ole henkisesti eikä ruumiillisesti valmis. Aikuisen ja lapsen vääristynyt seksuaalinen suhde traumatisoi lasta.

Usein ne lapset, jotka ovat elämässään jääneet paitsi hyväksyvää ja myönteistä ihmissuhdetta, ovat alttiimpia vieraalta taholta tulevalle ”ystävyydelle”, ja sen myötä

myös uhriutuvat helpommin. *”Lapsi kokee, että saa toiselta osapuolelta sellaista huomiota mitä ei muualta saa”* (Lampainen:2011: 78).

Positiivista huomiota, kiintymystä tai kunnioitusta kaipaavan lapsi on helppo uhri hyväksikäyttäjälle. Erityisen alttiita seksuaaliselle hyväksikäytölle ovat emotionaalisesti kehittymättömät, huonon itsetunnon omaavat ja oppimisvaikeuksista kärsivät lapset sekä ne, joilla on vaikeuksia solmia ystävyyssuhteita. Hyväksikäyttäjän uhriksi valikoituu usein lapsi, jolla on halu ja alttius ryhtyä yhteistyöhön korvausta vastaan. Myös lapset, jotka ovat aikaisemmin altistuneet seksuaalista hyväksikäyttöä kuvaavalle materiaalille, ovat erityisen alttiita uhreja (Lampainen 2011: 14.)

Lapsi voi joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi omassa perheessään tai kodin ulkopuolella. Lapseen seksuaalisesti kajoaminen on aina vahingollista, vaikka hän olisi niin nuori, ettei tiedostaisi tapahtumaa kielletyksi (Duodecim 2004: 102–106). Lapseen kohdistuva seksuaalinen väkivalta tai seksuaalinen koskettelu ovat aina rikoksia, vaikka lapsi olisi mukana vapaaehtoisesti (Holmberg 2000: 11).

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kestoajasta suurin osa hyväksikäytöistä jatkuu pidempään, vajaa puolet tehdään yksittäisellä tekokerralla. Tarkasteltaessa yksittäistä tekokertaa viikonpäivittäin, voidaan huomata, että teot keskittyvät suurilta osin viikonloppuihin. Tekokuukaudet keskittyvät kesä- ja talvikuukausille eli lasten loma-aikoihin (Hinkkanen 2009: 22–24.)

Lapseen kohdistuva seksuaalinen väkivalta vaihtelee leikkiin verhotusta hyväksikäytöstä sadistiseen väkivaltaan; se voi olla verbaalista tai fyysistä. Hyväksikäyttö on aina salaisuus, josta uhri tuntee häpeää ja syyllisyyttä, sillä tietää olevansa osa jotain väärää ja salattavaa toimintaa. Lapsen psyyken torjuntamekanismit estävät asian mieleen palauttamisen, ja muistot hyväksikäytöstä voivat tulla uhrin tietoisuuteen vasta vuosikymmenten päästä. Etenkin perheen sisällä tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö on erityisen traumatisoivaa, sillä hyväksikäyttäjä nauttii lapsen luottamusta. Tällaisesta seuraa lapselle ristiriitatilanne, jota hän ei pysty käsittämään. Tällaisissa tilanteissa lapsi voi ”unohtaa” asian (Laiho 2007: 16–17.) Vaikka muistojen ja tunteiden

tukahduttaminen tarjoaa lapselle välitöntä helpotusta, se ei auta heitä saamaan tarvittavaa ymmärrystä ja päätöstä asialle (Gil 2009: 24.)

Oikeuspoliittisen tutkimuksen (Hinkkanen 2009) aineistossa esiintyvistä seksuaalirikoksista 90 prosentissa hyväksikäyttäjä on sukupuoleltaan mies ja uhri tyttö. Etenkin naiseutta lähestyvät tytöt ovat kiinnostuneita seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, mikä tekee heistä helpompia uhreja hyväksikäytölle. Myös poikiin kohdistuneissa teoissa tekijä on useimmiten mies. Naisten tekemät rikokset ovat yksittäistapauksia. Rikoksenteelijät ovat iältään tyypillisesti 17–30-vuotiaita ja keskimääräinen tekoikä on 34 vuotta. Uhrin ovat tyypillisesti 12–15-vuotiaita. (Hinkkanen 2009: 24-26.)

Noin 20 % tuomituista rikoksista tapahtuu lapsen perhepiirissä, jolloin tekijänä on joko lapsen vanhempi tai vanhemman uusi puoliso tai seurustelukumppani. Sukulaisten, ystävien ja tuttavien osuus rikoksista on noin puolet. 14 % tapauksista liittyy lapsen seurustelukumppaniin. Vieraiden ja ennalta tuntemattomien osuus on 14 %. (Hinkkanen 2009: 24-26.)

6.1 Seksuaalisen hyväksikäytön yritykset

Vuosien 1999–2006 käräjä- ja hovioikeusratkaisuissa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksinä on pidetty muun muassa seuraavia tekotapoja: haluaako lapsi katsoa vastaajan masturbointia, vastaaja kysyy lapselta saako hän koskettaa lapsen sukupuolielimiä, sanallinen houkuttelu valokuvattavaksi vähissä vaatteissa, ehdotus siitä, että lapsi lähtisi vastaajan mukaan ja ryhtyisi hänen kanssaan sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon, sukupuoliyhteyteen houkutteleva (yöksi jäämisen kysyminen), vastaajan sukupuolielimien esittely lapselle, halaamisen, rintojen ja vartalon koskettelun yrittäminen, lapsen kaataminen sängylle, yritys mennä hänen päälleen (Hinkkanen 2009: 62.)

Englantilaisessa tutkimuksessa, johon Molander (2000: 223) viittaa, hyväksikäyttäjät varoittavat vanhempia niistä aikuisista, jotka kiinnostuvat enemmän lapsesta kuin lasten vanhemmista. Erityisen tarkkoja pitää olla henkilöiden kanssa, jotka muun

muassa kehottavat vanhempia lähtemään lomalle ja tarjoutuvat itse hoitamaan lasta. Myös ne, jotka tarjoutuvat ottamaan lapsen lomalle mukaan, ovat erityisen huomion arvoisia. Seksuaalirikollisten mukaan helpoimpia uhreja ovat lapset, jotka kasvavat liian ankarissa kotioiloissa eivätkä koe saavansa aitoa rakkautta ja arvostusta osakseen.

Usein hyväksikäyttäjät kokeilevat lasten luotettavuutta ja salassapitokykyä ennen varsinaiseen aktiin ryhtymistä. Tämä niin sanottu valmisteluvaihe voi kestää jopa vuosia. Lapsen kertoessa vanhemmilleen heti epämieluisasta koskettelusta, hyväksikäyttäjä etsii usein uuden uhrin. Seksuaalisten hyväksikäyttäjien mukaan, lapsi joka on tarpeeksi vanha leikkimään pihalla ilman vanhempien valvontaa, on potentiaalinen uhri hyväksikäytölle (Molander: 53-55.)

Yleisimmin käytetyt keinot seksisuhteen aikaansaamiseksi lapsen kanssa luokitellaan Foucaultin ja Dreyfus-Rabinowin (1982) mukaan neljään ryhmään. Nämä ryhmät ovat verbaalinen lahjonta tai houkuttelu, pakottaminen mieleen iskostamisen kautta, verbaalinen uhkailu ja fyysinen väkivalta. Olipa käytetty keino mikä hyvänsä, niihin kaikkiin liittyy taivuttelevaa käyttäytymistä. Uhri on hyväksikäyttäjälle tunteeton esine. Tekijä käyttää uhria vain tyydyttääkseen itsensä seksuaalisesti (Waterhouse 1996: 128.)

6.2 Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkkejä

Spesifistä seksuaalisen hyväksikäytön oireyhtymää ei ole olemassa. Seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa lapsille useita erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä oireita. (Hinkkanen 2009: 27.) Lapsen seksuaalisen kehittymisen jämähtäminen tietyille asteelle tai vastaavasti sen eteneminen suurin harppauksin viittaa usein seksuaalisen kehityksen häiriintymiseen.

Lasten reaktiot hyväksikäyttöön ovat samanlaisia kuin muihinkin elämänvaikeuksiin, mikä hankaloittaa merkkien selkeää tunnistamista. Lapsi voi käyttäytyä aggressiivisesti, ylikiihottuneesti tai riehua. Lapsi voi karkaila tai hänellä voi ilmetä ongelmia syömisen tai nukkumisen kanssa. Oireet voivat ilmetä itkuisuutena, masennuksena, vetäytyneisyytenä, toivottomuutena, ihmissuhdeongelmina, oppimishäiriöinä tai

itsetuhoisuutena. Voimakas ahdistuneisuus, taantuminen ja takertuminen ovat myös tavallisia hyväksikäytetyillä lapsilla.

Selkeimpiä merkkejä lapsen hyväksikäytöstä on lapsen ikään sopimaton seksuaalinen käytös, yliviritteisyys ja ikään sopimattomat puheet. Lapsi saattaa lähestyä aikuista kokemallaan tai näkemällään tavalla yrittäen hyväillä aikuisen rintoja tai jäljittelemällä yhdyntää. Myös muihin lapsiin kohdistuva yliseksuaalinen käytös tulee huomioida, etenkin jos käyttäytyminen on luonteeltaan pakottavaa tai uhkailevaa. Lapsi saattaa jatkuvasti kysellä seksuaalisia asioita, joihin on jo saanut vastaukset. Sanat, joita lapsi käyttää, eivät ole ikätasoisia. Lapsella saattaa esiintyä liiallista sukupuolielinten koskettelua, paljastelua tai hankausta.

Lapsi voi yrittää suudella toisia seksuaaliseen tapaan ja käyttäytyä aikuisia kohtaan viettelevällä ja provosoivalla tavalla. Lapsi on tällä tavoin oppinut saamaan aikuiselta huomiota. (Laiho 2007: 20; Brunila 2009: 37.) Jos hyväksikäyttöön liittyy paljon väkivaltaa, nöyryytyksiä ja ristiriitoja traumatisoivat seuraukset ovat entistä vakavampia (Taskinen 2003: 15). Vahvimmin traumatisoituja ovat yleisimmin lapset, jotka ovat joutuneet inestin uhriksi.

Lapsi voi kokonaan kieltäytyä puhumasta asiasta. Hän voi vältellä kaikkea, mikä muistuttaa häntä hyväksikäytöstä. Lapsi saattaa vetäytyä vuorovaikutuksesta muiden kanssa ja saattaa kieltäytyä leikkimästä tavaroilla, jotka muistuttavat häntä hyväksikäyttäjistä tai siihen liittyvistä asioista (Gil 2009: 24.) Lapsi on kykenemätön ymmärtämään mitä hyväksikäytössä on tapahtunut. Tämän vuoksi hän pitää itseään usein syyllisenä tapahtumaan. Hyväksikäyttäjä pettää lapsen luottamuksen seksualisoimalla läheisyyden. Koska hyväksikäyttäjä on tarjonnut emotionaalista yhteyttä ja vuorovaikutusta lapselle, lapsen kokema pettymys ja häpeä ovat musertavia. Syyllisyyden ja häpeän tunne estävät lasta tunnistamasta vääryyttä, mitä hän on kokenut. Se estää häntä tuntemasta sitä vihaa, mitä hän oikeutetusti tuntisi tehtyä vääryyttä kohtaan.

”Usein vahvasti koetun hyvän ja vahvasti koetun pahan yhdistyminen muodostuu lapsen mielessä niin sekavaksi tunnetilaksi, ettei lapsi kykene tunnistamaan hyväksikäyttävän suhteen todellista luonnetta. Koska väärä yhdistyy niin tiiviisti koettuun hyvään, lapsi liittää usein vääryyden kokemukset itseensä. Sen sijaan,

että pahana koettaisiin hyväksikäyttävä suhde tai tekijä, pahaksi määrittykin lapsen oma kokemus hyväksikäytöstä” (Lampainen 2011: 81.)

Seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen somaattinen oireilu on hyvin yksilöllistä ja on riippuvainen hyväksikäytön muodosta sekä lapsen iästä. Hyväksikäyttöä on syytä epäillä jos lapsella todetaan raskaus, sukupuolitauti, sukupuoli – ja virtsaelinten tulehdusoireita, mustelmia ja/tai haavaumia genitaalialueella sekä mustelmia ja/tai ruhjeita reisien sisäpinnalla tai jos lapsi antaa ruhjeille epämääräisiä selityksiä (Käypä hoito 2006.) Hinkkasen (2009) oikeuspoliittisessa tutkimuksessa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön fyysisistä seurauksista mainitaan muun muassa kipu ja särky, sukupuolitaudit, raskaaksi tuleminen, raskaudenkeskeytys sekä haavaumat ja mustelmat.

6.3 Seksuaalisen hyväksikäytön seuraukset

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö vaikuttaa läpi koko elämän. Lapsuuden seksuaalinen hyväksikäyttö voi tulevaisuudessa ilmetä muun muassa masennuksena, ahdistuneisuutena, suisidaalisuutena tai itsetuhoisena käytöksenä. Itsearvostuksen puute ja vääristynyt läheisyyden kuva ajavat hyväksikäytön uhrin usein kevytkenkäisyyteen tai oman kehonsa myymiseen. Huono itsetunto, vetäytyminen, eristäytyminen, vihamielisyys, hyökkääväisyys, ylivilkkaus, keskittymisvaikeudet, sopeutumattomuus, epäasiallinen käytös, oppimisvaikeudet ja keskittymishäiriöt ovat hyväksikäytön seurauksia, jotka pysyvät mukana aikuisiälle saakka (Hinkkanen 2009: 27–28.)

Psyykkisistä seurauksista uhreilla esiintyi muun muassa posttraumaattista stressihäiriötä, eriasteisia masennustiloja, ahdistuneisuushäiriöitä, traumaperäistä dissosiaatiohäiriötä, itsemurha-aikeita ja -yrityksiä, viiltelyä, ärtyisyyttä, häpeäntunnetta, syömishäiriötä, univaikeuksia, painajaisia, keskittymisvaikeuksia, koulunkäyntivaikeuksia, pelkotiloja, päihteidenkäyttöä, yökastelua, aggressiivisuutta, karkailua ja seksualisoitunutta käytöstä (Hinkkanen 2009: 27–28.) Hyväksikäytön vaikutukset voivat ilmetä välittömästi tai vasta myöhemmin traumaperäisenä

stressihäiriönä (PTSD). Tapahtumat, jotka muistuttavat lasta tapahtumista, voivat myöhemmin laukaista PTSD:n. (Gil 2009: 20.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö vaurioittaa vakavasti lapsen kokemuksia omista fyysisistä ja psyykkisistä päätöksenteon rajoista. Tämä kokemus aiheuttaa kyvyttömyyttä tunnistaa ja ylläpitää omia rajojaan myöhemmin. Hyväksikäytön uhrin on vaikea nähdä, missä menee raja itsensä ja toisen ihmisen välillä (Laiho 2009: 21-23.)

6.4 Toimintaohjeita hyväksikäytön ehkäisemiseksi

Lapsen toimintaohjeiksi annetaan neuvoja, kuinka sanoa ei kovalla ja selkeällä äänellä, ja kuinka lapsen pitäisi poistua paikalta mahdollisimman nopeasti jonnekin missä on muita ihmisiä. Neuvotaan lasta ottamaan yhteyttä turvalliseen ja luotettavaan aikuiseen, vaikka tilanne ei olisikaan ollut vakava. Lapsen tulisi ymmärtää, että uhkaavan tilanteen tullen kaikki keinot ovat sallittuja. Turvalliselle aikuiselle pitää olla myös mahdollisuus sanoa ei (Saarinen – Heinonen 2006).

Vieraan henkilön seuratessa lapsen tulee hakeutua paikkaan, jossa on muita ihmisiä. Henkilön seuratessa lasta kotiovelle, lapsen ei tulisi mennä tyhjään kotiin, vaan paikkaan jossa on muita aikuisia. Seuraajista koulumatkoilla tulisi kertoa heti kotona ja koulussa, jolloin aikuiset voivat ottaa yhteyttä poliisiin (Molander 2000: 217.) Lapsen ei tule mennä kenenkään vieraan henkilön kotiin kertomatta asiasta vanhemmilleen ja vanhempien tulisi tietää missä lapsi viettää aikaansa. Yökylään mentäessä, olisi asiasta sovittava vanhempien kesken (Saarinen – Heinonen 2006: 17.)

Lapsen ei tulisi puhua vieraiden kanssa, sillä hyväksikäyttäjät ovat usein lahjakkaita manipuloijia ja osaavat käsitellä lasta. Hyväksikäyttäjä saattaa aloittaa keskustelun yksinkertaisesti kysymällä kelloa, mutta jatkaa sitten keskustelua. Kerrotaan lapselle, että tällaisissa tilanteissa on hyväksyttävää olla töykeä ja jatkaa matkaa vastaamatta. Pieni lapsi saattaa näin pelastaa itsensä. (Molander 2000: 215-216.)

Kerrotaan lapselle, millaisia salaisuuksia voidaan pitää, esimerkiksi syntymäpäivälahja voidaan pitää salassa. Salaisuuksista, kuten halailusta, pussailusta, hyväilystä tai sukupuolielinten paljastelusta, tulisi lapsen osata kertoa aikuiselle (Saarinen – Heinonen 2006: 11). Lapselle tulee kertoa hyväksikäyttäjien toimintatavasta lahjoa lasta. Lahjuksen vastaanottaminen ei ole niin suuri virhe, kuin jättää asiasta kertomatta vanhemmille (Molander 2000: 220).

Lapsen tulisi kertoa aikuiselle, jos joku tuttava, sukulainen tai vieras kehottaa häntä tekemään jotain, minkä vanhemmat ovat kieltäneet, kuten esimerkiksi polttamaan tupakkaa, juomaan alkoholia tai katselemaan pornografisia kuvia. Jos lapsi ei tunne oloaan mukavaksi puhua asiasta kotona, hänelle selitetään, että tärkeintä on puhua turvalliselle aikuiselle (Molander 2000: 220.)

Lapselle on annettava lupa olla viettämättä sellaisen aikuisen seurassa aikaa, jonka kanssa hän ei tunne oloaan mukavaksi. Lasta kannustetaan luottamaan omiin tunteuksiin ja vaistoihin (Molander 2000: 223-224.)

6.5 Seksuaalisuus mediassa

Nyky-yhteiskunnassa seksuaalisuus on julkista. Kulttuuri seksualisoituu, koska mediaan levinnyt pornoistuminen on kaupallisesti kannattavaa. Mainoksissa, televisiossa, radiossa ja lehdissä seksuaalisuus on koko ajan esillä. Seksuaalisuuden esiintyminen saa lapset kiinnostumaan seksistä, joten median vaikutus lapsen kehitykseen on merkittävä.

Ongelmana ei niinkään ole median pornoistuminen vaan lasten taitamattomuus lukea ja tulkita kaikkialle katu- ja tavaratalomainoksiin, perhesarjoihin ja musiikkivideoihin tunkeutunutta seksiä, joka heijastaa sukupuolten ja seksuaalisuuden jakautumisen tapoja ja merkityksiä nykypäivänä. Vaikka mediakasvatus on lisääntynyt kouluissa, se ei kuitenkaan opeta lapsia arvioimaan ja tulkitsemaan median seksuaalisuutta (Vilka 2011: 114-115.) Uudet median muodot vaikuttavat lasten maailmankuvaan ja muokkaavat sitä. Koulusta on tullut vain yksi oppimisympäristö, median ja populaarikulttuurin ohella. Media on luonut lähes kaikille uuden paikan sosiaaliseen

kanssakäymiseen, joka on muuttanut merkittävästi seksuaalisen häirinnän toteuttamisen paikkoja. Yhdeksi suureksi haasteeksi on noussut kasvattajan suhde mediaan, sillä yhä nuoremmat lapset osaavat käyttää internetiä ja käyttävät sitä ilman aikuisen valvontaa (Vilka 2011: 112-113.)

Seksuaalista häirintää tapahtuu yleensä siellä, minne aikuisen valvova silmä ei ylety ja siksi siihen on vaikea puuttua. Seksuaalista häirintää ja seksuaaliselle hyväksikäytölle altistaminen voi tapahtua sosiaalisessa mediassa, keskustelupalstoilla, sähköpostitse tai tekstiviestitse (Vilka 2011: 116.)

7 Suunnitelma pelikorttien kehittämistä terveydenhoitajan työn tueksi

Tuotamme suunnitelman turvataitokasvatusaiheisista pelikorteista, jotka keskittyvät seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn. Idea pelikorteista syntyi yläkouluikäisille nuorille suunnitteilla olevista Turvallisex -pelikorteista. Suunnittelemiemme pelikorttien sisällöt pohjautuvat pääosin edellä mainittujen Hinkkasen (2009) ja Lampaisen (2011) tutkimustuloksiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korttien avulla voidaan ohjata lasta toimimaan uhkaavissa tilanteissa ja tunnistamaan uhkatilanteet. Kortteja käyttäen opetetaan lapselle oman kehon alueista, joihin muilla ei ole oikeutta koskea. Vääränlaisen kosketuksen ja käytöksen tunnistaminen tukee lapsen itsemääräämistä.

Korteissa käytetään kuvia, sanoja ja herätteleviä kysymyksiä. Matullin (2000) mukaan kuvat, esineet, tila ja tilanteet tukevat lapsen oppimista paljon laajemmin kuin vain kielellisen maailman käyttö (Räsänen 2006: 27). Lapsi rakentaa seksuaalisuuteen liittyvää ymmärrystään pohdintojen ja keskustelujen kautta. Oma ymmärrys säätelee mielikuvan muodostusta. (Cacciatore 2007: 156). Kortit auttavat lasta luomaan omalle kehitystasolle sopivan mielikuvan.

Hyvä tapa opettaa lapselle toimintaohjeita erilaisten tilanteiden varalta on ”Mitä tekisit jos?” – kysymykset (Molander: 215-216). Kortteihin sisällytetään erilaisia riskitilanteita,

joissa kysytään lapselta, mitä tekisit jos? Esimerkiksi: Mitä tekisit jos aikuinen tahtoi sinun auttavan kadonneen koiranpennun etsimisessä? Keskustellaan lapsen kanssa oikeista toimintatavoista erilaisten tilanteiden kohdalla. Lapsi, joka on saanut turvakasvatusta pienestä pitäen, osaa reagoida ja toimia tilanteissa turvallisesti.

Kortteja voidaan käyttää ryhmätilanteissa, joissa konkreettisesti harjoitellaan ja läpikäydään mahdollisia uhkatilanteita. Ryhmätilanteissa kortteja käytetään myös yhteisen keskustelun ja pohdinnan herättäjänä ennen kuin asiat käydään läpi yhdessä. Kortit soveltuvat myös käytettäväksi henkilökohtaiseen neuvontaan terveydenhoitajan vastaanotolla. Tällöin voidaan paremmin ottaa huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Korttien tarjoamien aiheiden avulla terveydenhoitaja voi helpommin aloittaa keskustelun.

8 Pelikortit

Korttien sisällöt jaetaan neljään osa-alueeseen; oman kehon yksityisyyteen ja itsemääräämiseen, seksuaalisen hyväksikäytön yritysten tekotapoihin, riskitilanteiden toimintaohjeisiin ja turvalliseen sosiaalisen median käyttöön. Kortit nimetään ja otsikoidaan lapsille aihealueiden mukaisesti; ”Tää on MUN keho”, ”Mitä sä oikeen yrität”, ”Mitä teet jos” ja ”Nähääks faces”. Valitsimme teemat pelikorttien sisällöksi tutkimuksissa esille nousseiden seksuaalisen hyväksikäytön riskitilanteiden pohjalta.

Suunnittelemiemme pelikorttien kuvat ovat animaatiokuvia. Pelikortteja on suunniteltu olevan yhteensä 23 kappaletta. Pelikortit ovat jaettu eri väreihin kategorioiden mukaan. Pelikorttien takapuolella lukee jokaisessa kortissa lapselle suunnattu otsikko. Pelikortin takapuolen pohjaväri jatkuu reunustamaan kortin etupuolta niin, että kuvalle jää tarpeeksi tilaa ollakseen selkeä. Pelikorttien kuvat ovat selkeitä, yksinkertaisia ja

helposti ymmärrettäviä niin, että niiden viesti välittyy lapselle. Kuvien ja värien tarkoitus on herättää lapsen mielenkiinto ja tehdä korttien käytöstä mielekästä.

”Tää on MUN keho” – kortit (3 korttia)

Kortit käsittelevät lapsen itsemääräämisoikeutta ja kehon yksityisyyttä. Korttien teema on valittu lapsen itsemääräämisen vahvistamisen ajatuksen pohjalta.

- Kortissa on kuva tytöstä/pojasta. Kerrotaan väärän- ja oikeanlaisen kosketuksen eroista, miten ja minne lasta saa koskea.
- Kortissa on kuva terveydenhoitajasta/lääkäristä. Kerrotaan kenellä on oikeus koskea lasta.
- Kortissa on kuva ahdistuneesta lapsesta. Kerrotaan milloin on oikeus sanoa ei.

”Mitä sä oikeen yrität” -kortit (6 korttia)

Kortit käsittelevät seksuaalisen hyväksikäytön yrityksen tekotapoja. Korttien teema on valittu lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritysten ennaltaehkäisyyn, joka perustuu aiemmin teoriaosiossa esitettyihin tutkimustuloksiin.

- Vieraan henkilön yritys valokuvata lasta. Kortissa on kuva vieraasta kuvaamassa lapsia leikkikentällä.
- Ehdotus sukupuolilyhteydestä. Kortissa on kuva aikuisesta ehdottamassa sukupuolilyhteyttä lapselle.
- Ehdotus seksuaalisesta teosta. Kortissa on kuva aikuisesta yrittämässä suukottaa lasta.
- Ehdotus aikuisen luo yöksi jäämisestä. Kortissa on kuva lapsesta ja aikuisesta käpertyneenä sängyllä.
- Kiellettyjen asioiden salliminen ja mahdollistaminen. Kortissa on kuva aikuisesta tarjoamassa lapselle alkoholia/tupakkaa.
- Altistaminen pornografisille kuville, videoille ja lehdille. Kortissa on kuva aikuisesta näyttämässä pornografista materiaalia lapselle.

”Mitä teet jos...” -kortit (7 korttia)

Kortit sisältävät toimintaohjeita riskitilanteisiin. Korttien teema on valittu Molanderin (2003: 215) ajatuksen pohjalta, jonka avulla voi helposti harjoitella erilaisia tilanteita, joilla hyväksikäyttäjää on lähestynyt lapsia.

- Mitä teet jos aikuisen läsnäolo ahdistaa sinua? Kortissa on kuva ahdistuneesta lapsesta ja kysymys, mitä teet jos aikuisen seura ahdistaa sinua?
- Mitä teet jos joku uhkaa sinua/perhettäsi/ystäviasi? Kortissa on kuva aikuisesta uhkaamassa perhettä/ystäviä/lasta ja kysymys, mitä teet jos joku uhkailee?
- Mitä teet jos joku kieltää sinua kertomasta seksuaalisesta teosta? Kortissa on kuva aikuisesta hyssyttelemässä lasta sormi suun edessä ja kysymys, mitä teet jos kieltää sinua kertomasta?
- Mitä teet jos näet epäilyttävän henkilön koulun/kodin ympäristössä. Kortissa on kuva aikuisen hahmosta tarkkailemassa lapsia koulun pihalla ja kysymys, mitä teet jos näet jonkun mielestäsi epäilyttävän henkilön?
- Mitä teet jos joku seuraa sinua kotiin? Kortissa on kuva aikuisesta seuraamassa lasta kotimatalla ja kysymys, mitä teet jos joku seuraa sinua kotimatalla/kotiovelle?
- Mitä teet jos joku antaa sinulle jotain mitä toivot ja tahtoo vastapalveluksen? Kortissa on kuva aikuisesta jäätelö kädessä viittomassa lasta luokseen ja kysymys, mitä tekisit jos joku houkuttelee sinua luokseen?
- Mitä teet jos joku pyytää sinua tekemään jotain, mitä et tahdo? Kortissa on kuva lapsesta torjumassa aikuisen ehdotuksen, ja kysymys, mitä teet jos joku pyytää sinua tekemään jotain mitä et tahdo?

”Nähääks faces” -kortit (7 korttia)

Kortit sisältävät ohjeita sosiaalisen median turvalliseen käyttöön. Korttien teema on valittu internetissä tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn. Lasten lisääntynyt internetin käyttö ja käyttäjien anonyymiys tarjoavat internetin rajattomana mahdollisuutena seksuaaliselle hyväksikäytölle.

- Älä kerro oikeaa nimeä, puhelinnumeroa tai osoitetta. Kortissa on kuva tietokoneen ruudusta ja siellä käydystä keskustelusta, joka etenee näin:
– Robin4ever: mis sä asut?

– Pickachu03: tehtaankadul...

– Robin4ever: ai missä siel?

Kuvan alla lukee: Älä kerro, nimeäsi, osoitettasi tai puhelinnumeroasi internetissä.

- Älä lähetä valokuvia. Kortissa on tietokoneen ruudulla valokuva lapsesta rantalomalla uima-asussa. Tietokoneen ruudulla, valokuvan vieressä on kuva lähetä-painikkeesta ja hiiren nuolesta sen päällä. Kuvan alla lukee: Älä lähetä kuvia itsestäsi tuntemattomille. Kerro aikuiselle, jos saat kuvia tuntemattomista aikuisista.
- Älä sovi tapaamisia internetissä tapaamiesi henkilöiden kanssa. Kortissa on kuva aikuisesta kahvilassa. Pöydällä aikuisella on kannettava tietokone edessään. Aikuista vastapäätä on vapaa paikka, pöydällä limupullo merkittynä lapsen nimellä. Kuvan alla lukee: Älä sovi tapaamisia internetissä tapaamiesi henkilöiden kanssa ilman vanhempiesi lupaa.
- Älä käytä provosoivia seksuaalissävyytteisiä nimimerkkejä äläkä käy seksuaalissävyytteistä keskustelua. Kortissa on erivärisiä ja -kokoisia seksuaalissävyytteisiä nimimerkkejä.
- Älä luota internetissä tapaamien ihmisten henkilöllisyyksiin. Kortissa on kuva lapsesta tietokoneella, niin että koneen ruutu näkyy. Ruudulla näkyy keskustelu ja nimimerkit Robin4ever ja Pickachu03. Kortissa vanhempi mies istuu koneen ääressä lasta vastapäätä. Nimimerkin takana ei ole odotetun ikäinen tai odotettua sukupuolta oleva henkilö. Kuvan alla lukee: Ole varovainen, ruudun takana voi olla kuka tahansa.
- Facebook profiilin yksityisyysasetukset. Kortissa on kuva facebookin etusivusta. Sivun oikeasta reunasta on auki valikko, jossa on isolla kirjoitettuna: yksityisasetukset.

9 Pohdinta

Varhain aloitettu oikeaoppinen seksuaaliterveyskasvatus luo pohjaa aikuisuuden hyvälle seksuaaliterveydelle. Hyvä seksuaaliterveys sisältää päätösvallan omaan kehoon ja kaikkeen seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. Seksuaalinen hyvinvointi edellyttää tietoa, taitoa ja lapsen itsemääräämisen tukemista. Lapsia tuleekin tukea läpi koko seksuaalisen kehityksen vaiheet ottamalla ajankohtaiset asiat puheeksi. Mitä aiemmin seksuaaliterveyskasvatusta annetaan, sitä paremmin lapset osaavat kohdata tulevaisuuden hämmentävät ja epävarmat tilanteet.

Lapsen seksuaalisuudesta puhuttaessa viitataan uteliaisuuteen, uuden oppimiseen ja oman kehon tutustumiseen. Itsensä tunteminen ja ymmärtäminen sekä identiteetin luominen ovat edellytyksiä seksuaaliselle identiteetille. Ihmisen monimuotoisuus ja ulottuvuus tuli hyvin esille käydessämme läpi lapsen seksuaalisen kehityksen vaiheita. Samasta iästä huolimatta lapset voivat elää seksuaalisen kehityksen erilaisissa vaiheissa. Materiaalin suunnittelemisesta teki haastavaa juuri nämä erilaiset kehitysvaiheet, lapsen yksilölliset valmiudet ymmärtää seksuaaliterveyskasvatusta sekä aiemman materiaalin puuttuminen kokonaan.

Tutkimuksen mukaan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuvat useimmiten esiteini-ikäiset lapset, mikä tukee aiheemme tärkeyttä. Seksuaalisen hyväksikäytön merkkien tunnistaminen, etenkin nuorempien lasten kohdalla on hankalaa. Terveystieteiden ammattilaisilla seksuaalisen hyväksikäytön puheeksi ottaminen ja kohtaaminen ovat edelleen puutteellista eikä apuvälineitä lapsen itsemääräämiseen tai seksuaalisen hyväksikäytön puheeksi ottamiseen tai tunnistamiseen ole. Terveystieteen näkökulma seksuaaliterveyskasvattajana jäi toivottua suppeammaksi. Olisi ollut valaisevaa konkreettisesti nähdä miten ja missä tilanteissa terveystieteilijä ottaa aiheen puheeksi lasten kanssa. Epäselväksi jäi myös mitä asioita seksuaalisuudesta käydään normaalin terveystarkastuksen yhteydessä ja mitä toiveita materiaaliin liittyen terveystieteilijällä olisi ollut.

Internet on loistava väline oppimiseen ja tiedonhakuun, joten yksi suuri haasteemme onkin suojata lapsia internetin käyttöön liittyviltä riskeiltä. Yhä nuoremmat lapset osaavat käyttää internetiä ja käyttävät sitä ilman ohjeistusta ja valvontaa. 16-vuotiaista joka kolmas on saanut netissä itseään selkeästi iäkkäämmiltä henkilöiltä seksuaalisesti

häiritseviä viestejä. Mediakasvatus kotona ja koulussa internetin turvallisesta käytöstä on erittäin tärkeää ja olemmekin ottaneet tämän yhdeksi aiheeksi pelikorteissamme.

Alakouluikäisen lapsen itsemääräämisen tukeminen seksuaaliterveyskasvatuksessa oli aiheena haastava. Itsemäärääminen on käsitteenä vaikeasti hahmotettava ja opinnäytetyöprosessin edetessä selvisi, kuinka laajasta käsitteestä on kyse. Aiheen rajaaminen oli käsitteen laajuuden takia hyvin hankalaa. Alakouluikäisen lapsen seksuaalisen itsemääräämisen tukeminen kuuluu osana lapsen kehityksen eri vaiheisiin ja ilmenee jokaisessa kehitysvaiheessa omalla tavallaan. Työskentelyä olisi helpottanut aiemmat käytössä olevat materiaalit, joiden toimivuutta olisimme voineet vertailla ja lähteä näiden pohjalta parantelemaan jo kehitettyä materiaalia. Päädyimme rajaamaan aiheen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, sillä aihe on näkynyt mediassa enenevissä määrin. Lähdimme kehittämään suunnitelmaa materiaalista terveydenhoitajan työn tueksi, ajatuksena lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy. Aihetta käsittelevissä tutkimuksissa nousi esille erilaisia hyväksikäytön riskitilanteita, joiden pohjalta saimme ajatuksen korttien aihepiireihin.

Yläkouluikäisille suunnitteilla olevat kortit seksuaaliterveyskasvatukseen tuntuivat toimivalta käytettäväksi myös alakouluikäisille lapsille, joten suunnitelma materiaalista alakouluikäisten seksuaalisen itsemääräämisen tukemiseen rajautui suunnitelmaan pelikorteista. Pelikorttien valintaan vaikutti myös mahdollisuus niiden monipuolisista käyttötavoista. Sekä ryhmä- että yksilötilanteisiin soveltuvina pelikortit vaikuttivat parhaalta ratkaisulta. Suunnitelma seksuaaliterveyskasvatusaiheisista pelikorteista on kehitetty vastaamaan lapsen sen hetkistä kehitystasoa. Yhtenä haasteena materiaalin suunnittelemisessa on ollut alakouluikäisten lasten ikäjakaumasta johtuvien eri kehitysvaiheiden mukaiset valmiudet ja tavat vastaanottaa tietoa. Pelikorttien ulkoasun suunnittelemisen kaikkien alakouluikäisten tiedonsaantia tukevaksi on tuonut myös omat haasteensa.

Suunnitelma pelikorttien ulkoasusta perustuu teoriaan lapsen oppimisesta. Tätä kautta olemme päätyneet visuaalisesti herätteleviin, nykypäiväisiin animaatiokuvaan ja helposti ymmärrettäviin ohjeisiin.

Hyväksikäyttäjät eivät näytä vaarallisilta vaan sulautuvat joukkoon. He ovat niitä sukulaisia, joita kutsumme kesämökillemme. He ovat niitä naapureita, jotka ottavat lapsemme mukaan retkille. He ovat uimakoulunopettajia, joiden opetukseen itse kuljetamme lapsemme. Me olemme niitä, jotka eivät usko lapsiamme, kun he sanovat, etteivät tykkää uimakoulun opettajasta (Molander 2000: 16).

10 Lähteet

Apter, Dan – Väisälä, Leena – Kaimola, Kari 2006. Seksuaalisuus. Jyväskylä: Gummerus.

Brunila, Pirkko – Hyvärinen, Salla – Kallio, Maaret – Porras, Kirsi – Sundberg, Tarja 2009. Eikö se kuulu kellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

Cacciatore, Raisa 2008. Opas vanhemmille. Huomenna pannaan pussauskoppiin. 2. Painos. Helsinki: WSOY.

Duodecim 3.10 2006. Käypä hoito. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/naytaartikkeli/tunnus/hoi34040> Verkkodokumentti. Luettu 26.3.2012.

Finlex – Valtion säädöstietopankki. Suomen rikoslaki 540/2011 Luku 20 § 6, § 8b. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search\[type\]=pika&search\[pika\]=rikoslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search[type]=pika&search[pika]=rikoslaki) Verkkodokumentti. Luettu 20.3.2012.

Finlex – Valtion säädöstietopankki. Lastensuojelulaki 3. luku § 15. < [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki)> Verkkodokumentti. Luettu 20.3.2012.

Gil, Eliana 2009. Hyväksikäytettyjen ja traumatisoituneiden lasten auttaminen. Suomi.

Halila, Ritva - Kivitie-Kallio, Satu - Mertsola, Jussi - Niemi, Sirkku - Söderholm, Annliis Lapsen kaltoinkohtelu 2004. Duodecim.

Hinkkanen, Ville 2009. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangaistuskäytännöistä ja seksuaalirikosten uusimisesta.

<<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURJapptype=BlobServer&SSURContainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=92%20lapsen%20seksuaalinen.pdf&SSURIscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243792841291&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>> Luettu 3.11.2011

Holmberg, Tiina 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Helsinki: Lasten Keskus

Kontula, Osmo – Lottes, Ilsa 2000. Seksuaaliterveys Suomessa. Helsinki: Tammi.

Kontula, Osmo – Meriläinen, Henna 2007. Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa. Väestöliitto.

Laiho, Mari 2007. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat – moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen. Forssa: Pelastakaa Lapset Ry.

Lampinen, Katri 2001. Yhteiskuntatieteiden- ja filosofian laitos. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Jyväskylän yliopisto.

Maailma terveysjärjestö WHO, Euroopan aluetoimisto ja Federal Centre for Health Education (BZgA). WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Verkkodokumentti.

<<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246>> Luettu 2.9.2011

Molander, Helena 2000. Lapsen suojeleminen pedofiialta. Keuruu: Otava.

Nykänen, Maija 1996. Näkemyksiä ala-asteen seksuaaliopetuksesta - mieluummin kuukausia etukäteen kuin vuosia liian myöhään. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 4. Jyväskylän yliopisto.

O'Connell, Rachel 2003. A typology of cybersexploitation and on-line grooming practices. University of Central Lancashire, Preston.

http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/lis_PaperJPrice.pdf. Verkkodokumentti. Luettu 27.3.2011.

Räsänen, Minna 2006. Mahaan koski, mutta halusin silti tulla kouluun. Tapaustutkimus oppimishalusta ja kouluviihtyvyydestä italialaisella ala-asteella. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto. <

<http://www3.unibo.it/emozione/newh/Minnangradu.pdf> > Verkkodokumentti. Luettu 12.11.2011

Saarinen, Seidi – Heinonen, Timo 2006. Miten suojelen lasta hyväksikäytöltä – opaskirja vanhemmille ja lasten kanssa työskenteleville. Idies Ky.

Seksuaalioikeuksien julistus 1999. Seksologian maailmanjärjestö (WAS). Verkkodokumentti <http://www.sexpo.fi/?seksuaalioikeuksien_julistus> Luettu 11.10.2011.

Seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma 2006. Väestöliitto. Verkkodokumentti. <<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/aa5b9c7a10ff5ce9fae416b9181cac6e/1320922974/application/pdf/906885/Sekstervypolohjelma.pdf>> Luettu 7.11.2011

Sjöblom, Lotta 2012. Kouluterveydenhoitaja. Sähköpostihaastattelu. Lähetetty 15.2.2012.

Taskinen, Sirpa 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Saarijärvi: Stakes.

Vilka, Hanne 2011. Seksuaalinen häirintä. Juva: PS-Kustannus.

Waterhouse, Lorraine 1996. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja hyväksikäyttäjät, Suojelu ja ennaltaehkäisy. Kuopio. Kustannusosakeyhtiö Puijo.

YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 20.11.1989. Luettu 12.9.2011.